

СУТЬ ПОНЯТТЯ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРИ

7. Леванова И.А. Ведущие тенденции в профессиональной подготовке студентов педагогических учебных заведений // Проблемы интеграции образования на пороге XXI века (Материалы Всероссийской научн.-практ. конф. – Бирск, 1999. – С. 55 – 57).

8. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. И.С. Полат. – М: Академия. 2002. – С. 73 – 77.

9. Сластенин В.А., Чижикова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: Учебн. пособие для с студ. высш. пед. учеб. заведений. – М: Издательский центр “Академия”, 2003. – 192 с.

10. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 437 с.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2009

УДК 37.013.77

Наталія Шекера, аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

СУТЬ ПОНЯТТЯ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРИ

У статті автор розглядає особливості трактування у психолого- педагогічній літературі таких понять як “компетентність”, “компетенція” та компетентісний підхід до надання сучасної освіти, “загальнокультурна компетентність”.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентісний підхід, загальнокультурна компетентність.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Кожен історичний етап соціального, економічного та політичного розвитку суспільства призводить до модернізації системи освіти. Враховуючи процес інтеграції України у європейську спільноту та залучення вищих навчальних закладів до Болонського процесу, виникають нові вимоги до сучасної людини. Вирішення цього завдання потребує удосконалення освітніх моделей, підвищення вимог до рівня ерудованості особистості, її загальнокультурної та професійної підготовки.

Враховуючи те, що в українській освіті на даний момент відбувається реформування та переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості, постає питання про те, що є основним критерієм визначення рівня освітньої підготовки учня, студента, фахівця.

Останнім часом особливого розповсюдження набули такі поняття як “компетентність” та “компетенція”. Проблему компетентності розглядали у своїх дослідженнях такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Р. Ануфрієва, П. Горностаї, Ж. Делор, Т. Єрмаков, Н. Кузьміна, Дж. Куллахан, А. Макарова, Ж. Перре, Б. Рей, П. Симонов,

Н. Талізін, І. Тараненко, А. Хуторський, А. Щербаков та інші.

Аналізуючи наукову літературу було з’ясовано, що ці поняття не мають чіткого розмежування у сучасних психолого-педагогічних джерелах і використовуються як синонімічні. Така ситуація склалася через те, що англійському терміну “competency” відповідають два українських значення – компетентність та компетенція.

Отже, метою наукової статті є розкрити такі поняття як “компетентність”, “компетенція”, компетентісний підхід у навчанні та “загальнокультурна компетентність”, проаналізувати підходи до їх трактування у психолого-педагогічній літературі.

Тема даної статті, на нашу думку, є досить актуальною. Адже, сучасне суспільство ставить нові вимоги до фахівців та вимагає високої компетентності. Для того, щоб відповідати даним вимогам, перш за все, необхідно чітко усвідомлювати, що означає “бути компетентним”, що входить у сферу тої чи іншої компетенції.

Виклад основного матеріалу. Термін “компетенція” спочатку використовувався у лінгводидактиці, а термін “компетентність” – у професійній педагогіці. Часто під ними розуміють освіченість.

СУТЬ ПОНЯТТЯ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Російські дослідники В.В. Раєвський та А.В. Хуторський розглядають компетенції як складні узагальнені способи діяльності, які опановуються під час навчання, а компетентність як результат набуття компетенцій.

А. Савенков, за визначенням, розділяє компетентність на “формальну” (коло повноважень наданих законом, уставом або іншим актом певному органу чи посадовій особі) та “реальну” (знання, досвід у тій чи іншій галузі) [12].

Варто відзначити, що в іноземній науковій літературі компетентність не зводиться до наявності знань чи повноважень (Ж. Делор, Дж. Куллахан, Ж. Перре, Дж. Равен та інші) [11]. Учені підходять до розуміння поняття як до здатності діяти.

Вітчизняні вчені не мають одностайної точки зору стосовно значень цих понять. Т. Гудкова, С. Дружилова, А. Миролюбов, О. Зеєр розглядають дані терміни як синоніми [3].

К. Махмуран, І. Перестороніна, В. Софронова вважають компетенції складовими компетентності [10].

В. Кальней переконаний, що компетентність – здатність до діяльності, а компетенція – коло повноважень певної особи.

Н. Гавриш, Л. Сохань, Т. Єрмаков, Г. Несен визначають компетентність як особистісну характеристику людини, що засвідчує її обізнаність, вправність у певному колі питань, тобто компетентність – це особистісна якість, а компетенція – коло питань, за якими характеризують зазначену якість.

І. Бабін, В. Раміх під компетенцією розуміють здатність до відповідальної дії в широкому контексті професійних, культурних, економічних та соціальних відносин.

К. Баханов вважає: “Компетенція – загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Отже, поняття компетентності не зводиться тільки до знань і навичок, а належить до сфери складних умінь і якостей особистості” [2].

Отже, проаналізувавши погляди зарубіжних та вітчизняних вчених, ми дійшли висновку, що компетентність – це здатність особистості використовувати набуті знання та досвід на практиці, а компетенція – це певна сфера діяльності та повноважень.

Щодо структури компетентності, то І. Зимня виділяє 3 основні групи компетентностей: 1) компетентності, що належать до особистості як до суб’єкта життєдіяльності (здоров’язбереження, ціннісно-сміслова орієнтація у світі, розширення

знань); 2) компетентності, що належать до взаємодії людини з іншими (вирішення конфліктів, співробітництво, толерантність, спілкування); 3) компетентності, що належать до діяльності людини та проявляються в усіх її типах та формах (постановка та вирішення пізнавальних завдань, нестандартні рішення, засоби діяльності).

І. Зимня розглядає також такі аспекти компетентності: мотиваційний (здатність до прояву компетентності), когнітивний (володіння знанням змісту компетентності), поведінковий (досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях), ціннісно-смісловий (відношення до змісту компетентності та об’єкта її застосування), емоційний (емоційно-вольова регуляція процесу та результату прояву компетентності) [6].

А. Маркова компетентність визначає як відповідність вимогам тої чи іншої професії і виокремлює такі види: спеціальна компетентність, вона полягає у володінні власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; соціальна компетентність полягає в оволодінні спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співробітництвом, прийнятими в даній професії прийомами, професійного спілкування, соціальній відповідальності за результати своєї професійної праці; особистісна компетентність полягає у володінні прийомами особистісного самовираження та саморозвитку засобами протистояння професійними деформаціям особистості; індивідуальна компетентність полягає у володінні прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, уміння раціонально організувати свою працю без перевантажень.

Т. Єрмаков розглядає структуру компетентності через її активність. Важливим структурним компонентом активності він вважає готовність, яка включає в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оцінний компоненти [5].

С. Архипова в якості складових компетентності пропонує певні характеристики. Згідно з її підходом, гностична чи когнітивна характеристика відображає наявність необхідних знань, обсяг та рівень яких є головною характеристикою компетентності. Регулятивний компонент дозволяє використовувати наявні знання для розв’язання різноманітних завдань у процесі життєдіяльності особистості. У свою чергу регулятивна характеристика містить у собі

СУТЬ ПОНЯТТЯ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

проективну й конструктивну складові, що проявляються в умінні прогнозувати й приймати ефективні рішення. Рефлексивно-статусний компонент дає право за рахунок визначення авторитетності діяти певним чином. Нормативна характеристика відображає коло повноважень у певній сфері діяльності. Важливою є й комунікативна характеристика, оскільки і поповнення знань, і практична діяльність завжди здійснюються у процесі спілкування та взаємодії [1].

Визначаючи сутність компетентності, Дж. Равен виокремлює 37 її видів [11]. В цілому, автор розглядає компетентність як можливість установлення зв'язку між знаннями й ситуацією, як здатність знайти, виявити знання й дію (процедуру), які можна застосувати до розв'язання проблеми (соціальної ситуації).

Враховуючи сучасні вимоги до освіти, в педагогіці почав широко застосовуватись компетентнісний підхід. Під поняттям “компетентнісний підхід” розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток базових і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містить знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [7].

Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності. Результати навчальної діяльності учнів на всіх етапах освіти не можуть обмежуватися знаннями, уміннями, навичками. Метою навчання мають бути сформовані компетентності, як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості.

Отже, компетенція – це суспільна норма, вимога, яка сама по собі не є характеристикою індивіда. Нею вона стає у процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність.

Таким чином, компетентнісний підхід у навчанні – це сукупність компетентностей, якими повинна володіти освічена людина. Оскільки йдеться про процес навчання і розвиток особистості, що відбувається в системі освіти, то одним із результатів освіти буде набуття людиною набору компетентностей.

Міжнародна спільнота компетентнісний підхід вважає дієвим інструментом покращення якості

освіти. У навчанні він базується на восьми ключових компетентностях: навички рахування та письма; базові компетентності у галузі математики, природничих наук та технологій; іноземні мови; інформаційні та комунікаційні технології; здатність навчатися; підприємницькі навички; соціальні навички; загальна культура [7].

На підставі міжнародних та національних досліджень в Україні виокремлено п'ять ключових компетентностей:

1. Уміння вчитися – передбачає формування індивідуального досвіду участі учня в навчальному процесі, вміння, бажання організувати свою працю для досягнення успішного результату; оволодіння вміннями та навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки.

2. Здоров'язбережувальна компетентність – пов'язана з готовністю вести здоровий спосіб життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах.

3. Загальнокультурна компетентність – передбачає опанування спілкуванням у сфері культурних, мовних, релігійних відносин; здатність цінувати найважливіші досягнення національної, європейської та світової культур.

4. Соціально-трудова компетентність – пов'язана з готовністю робити свідомий вибір, орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя; оволодіння етикою громадянських стосунків, навичками соціальної активності, функціональної грамотності; уміння організувати власну трудову та підприємницьку діяльність; оцінювати власні професійні можливості, здатність співвідносити їх із потребами ринку праці.

5. Інформаційна компетентність – передбачає оволодіння новими інформаційними технологіями, уміннями відбирати, аналізувати, оцінювати інформацію, систематизувати її; використовувати джерела інформації для власного розвитку.

Із врахуванням світового досвіду і потреб розвитку української освіти у вітчизняній педагогіці визнано три види компетентностей, які характеризують результати навчання на засадах компетентнісного підходу: ключові, міжпредметні і предметні.

Міжпредметні компетентності формуються у взаємозв'язку змісту і методик предметів однієї чи різних освітніх галузей. Ключові компетентності формуються засобами всіх предметів, у взаємозв'язку урочної і позаурочної роботи, у взаємодії з соціумом. До ключових компетентностей відносяться: уміння вчитися, соціально-трудова, загальнокультурна, соціальна,

СУТЬ ПОНЯТТЯ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

інформаційно-комунікативна, здоров'язбережувальна.

Загальнокультурна компетентність стосується культури особистості в усіх її аспектах. Вона передбачає володіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності. Сформована загальнокультурна компетентність дозволяє особистості: аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення етнічної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі; застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії; користуватися рідною та іноземними мовами; доцільно застосовувати мовленнєві навички та норми відповідної мовної культури, символіку, тексти в процесі комунікації; застосовувати методи самовиховання, які орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розробки й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри; опановувати й реалізувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурного, мовного, релігійного розмаїття.

Процес засвоєння культури особистістю продовжується протягом усього життя. Якщо враховувати, що кожна особистість індивідуальна та неповторна у власному культурному розвитку, то загальнокультурна компетентність є тією культурологічною основою, що об'єднує всі прояви загальнолюдського в людині незалежно від національного та соціального становища. Важливим фактором соціального життя людини є взаємодія освіти та культури, що є необхідним загальним фоном та змістом освіти. На практиці, на жаль, під час навчально-виховного процесу не в повній мірі забезпечується дія культурних механізмів, форм та змісту освітнього процесу, хоча поєднання культури та освіти є загальновідомим. Сучасний освітньокультурний процес вимагає розкриття взаємозв'язку понять “культура” та “саморозвиток”, урахування рушійної сили культури в процесі саморозвитку.

Подолання духовної кризи, соціальної апатії, відчуження можливо через усвідомлення культурної спадщини, залучення до культурних цінностей, урахування умов життєдіяльності та субкультури студентів, їх вміння орієнтуватися в новій соціокультурній ситуації шляхом саморозвитку та самовдосконалення.

Культура (від лат. cultura – оброблення, виховання, освіта, розвиток) – історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, що виражені у формах

та типах організації життя та діяльності людей, їх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних та духовних цінностях [9].

У науці існує досить велика кількість визначень культури, що характеризують різні аспекти життєдіяльності людини, і всі вони мають право на існування. Б. Гершунський визначає культуру як вищий прояв людської освіченості та професійної компетентності, тому що саме на рівні культури може в найбільш повній мірі відобразитися людська індивідуальність [4]. Н. Крилова зосереджує свою увагу на тому, що у свідомості культура постає як надособистісний феномен, тому не випадково випадає характеристика людини як носія культури та головної діючої особи. Хоча існує внутрішнє протиріччя: соціум є результатом взаємовідносин людини, але самі ці стосунки пояснюються як залежна змінна та як результат розвитку соціуму [8].

Одним із аспектів навчально-виховного процесу вищої школи є завдання не нав'язувати молоді, а допомогти їй освоїти нові зразки культурної діяльності, правильно використовуючи відповідні технології, здатні сприяти та коректувати даний процес. Це пов'язано із тим, що студентський вік – лише один із етапів культурного розвитку чи саморозвитку молоді. Йдеться про набуття студентською молоддю таких вмінь та навичок у процесі навчально-пізнавальної діяльності, які дозволять різнобічно сприймати та осмислювати факти та явища культури, формувати цілісний погляд на сучасний світ, синтезувати отримані знання та переносити їх на нові соціокультурні об'єкти. Процес формування таких вмінь спрямований на оволодіння загальними культурологічними знаннями, пов'язаними з професійною орієнтацією студентів, а часом і непов'язаними, але необхідними для досягнення загальнокультурної компетентності.

Висновок. Отже, враховуючи потреби сучасного суспільства, така вимога до учня, студента як компетентність набуває особливого значення. Неактуальною є освіта, яка не спрямована на підготовку компетентних фахівців, тобто таких, що вміють використовувати набуті знання, уміння й навички на практиці. В навчально-виховному процесі розв'язати цю проблему допомагає компетентісний підхід, який орієнтує освіту на розвиток ключових та професійних компетентностей. Однією з базових компетентностей є загальнокультурна як основа засвоєння особистістю загальнолюдських цінностей та надбань усього людства. Саме загальнокультурна компетентність визначає

активну життєдіяльність людини, її здатність орієнтуватися у різних сферах соціального та професійного життя. Саме тому виникає необхідність в теоретичному та методичному обґрунтуванні формування загальнокультурної компетентності як основи загальноосвітньої підготовки майбутніх фахівців.

5. Єрмаков Т.І. індивідуальне розуміння концепту “Я” як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства// Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник статей. – К.: Міленіум, 2002. – Вип. 6 (9). – С. 200 – 207.

12. Савенков А. аспекты компетентности
// Директор школи. Україна. – 2004. – № 6 – 7.
– С. 61 – 69.

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d a b

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка